ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

—

Պարսկաստանից ստացած վերջին նամակներից տեղեկանում ենք.

Ատրպատական նահանգի համարեա բոլոր գաւառներում այժմ տիրում է հացի սաստիկ թանգութիւն, որ մի քանի տեղերում սովի կերպարանք է ստացել: Ժողովուրդը չը գտնելով մի ուրիշ բան ուտելու, կերակրվում է աղացած ոսկորներով, բամբակի հունդերով կամ բոյսերի արմատներով, որոնք քաղցը չը յագեցնելէն յետոյ, պատճառում են զանազան տեսակ հիւանդութիւններ: Սալմաստի գաւառում արդէն յայտնվել է քաղցածութիւնից առաջ եկած հարինք (ГОЛОДНЫЙ ТИФЪ): Նաա գիւղերում կարելի է տեսնել, փողոցների վրա ընկած, զանազան հասակի և սեռի մարդիկ, որոնց բերանից հոսում է մի տեսակ կանաչագոյն լորձունք, որ դուրս է ժայթքում նա իր կերած ամեն տեսակ խոտորոյսերից:

Սովը մի քանի տեղերում կատաղի խելագարութեան է հասցրել ժողովրդին, որոնք այլ ևս ուշադրութիւն չեն դարձնում ոչ կարգի, ոչ օրէնքի և ոչ էլ ոստիկանութեան վրա,—այլ բազմութեամբ յարձակվում են և յափշտակում են ամբարները, որտեղ իմանում են թէ հաց կայ: Ուրմիա քաղաքում, իսկ վերջին օրերս Թաբրիզ քաղաքում կատարվեցաւ մի քանի այսպիսի յափշտակութիւններ, և ոստիկանութեան ու կառավարութեան զինուորների միջամտութիւնը անկարող եղան զսպել կատաղի ամբոխին. տեղի ունեցան մինչև անգամ սպանութիւններ: Այժմ ամեն մարդ գտնվում է մի ընդհանուր սարսափի մէջ, թէ հաց ունեցողը և թէ չունեցողը: Աղքատը ոչինչ չունի ուտելու, իսկ հարուստը ամեն րոպէ սպասում է, թէ ահա մի խումբ սովալուկներ ներս կը թափվին նրա տանը և կը յափշտակեն նրա երեխաների հացը:

Սովի պատճառով զանազան տեղերում կատարվեցան զարհուրելի դէպքեր: Ուրմիայում մի պարսիկ կին կերել էր իր ձեռքի մի մատը. այս քաղաքում երկու քրիստոնեայ աղջիկներ վաճառվեցան սուլդուզցի Թուրքերին մի բեռ ցորենով: Իսկ սովից մեռնողների թիւը հաշիւ չունի: Ամեն տեղ կարելի է տեսնել ծնողներին, որ իրանց զաւակների ձեռքից բռնած, դիմում են այս և այն հարստին, ասելով, թէ «մեր առէք, ձեզ ենք տալիս, միայն հաց տուեցէք և պահեցէք»: Բայց անասունը այժմ որ և իցէ արժէք ունի, իսկ մարդը ոչինչ արժէք չունի, որովհետև նրան պէտք է կերակրել:

Կառավարութիւնը ամեն հնարքներ գործ է դնում, որ սովի սաստկութիւնը թեթևացնէ. նա ամեն տեղ ուղարկել է իր զորձակատարներին, որ խստութեամբ հսկեն, որպէս զի ամբարներում հաց չը պահվի աւելի թանգացնելու մտքով. և եթէ յայտնվում են այսպիսիները, անխնայ պատժվում են և մեծ տուգանքի են ենթարկվում: Աւելի եռանդով գործում են բողոքական և կաթոլիկ միսիոնարները: Սովը մի յաջող առիթ է նրանց համար տեղական զանազան ազգութիւններին և զանազան կրօնքներին պատկանող ժողովրդի համակրութիւնը գրաւելու համար, և այս պատճառով ամեն կերպով օգնում են: Ուրմիա քաղաքի ամերիկացի միսիոնարները ամեն օր մի քանի հարիւր հոգի կերակրում են, առանց խտրութիւն դնելու կրօնի և ազգութեան, և թէ Եւրօպան և թէ Ամերիկան ողողել են իրանց նամակներով, որ Պարսկաստանի սովելոց համար նպաստներ հաւաքվին: Ոչ սակաւ աշխատում է այդ մասին և Թաւրիզի անգլիական կոնսուլը:

Ատրպատականը, Պարսկաստանի այդ ամենաբարերար նահանգը, աներևակայելի էր, որ կենթարկվի սովի: Երկու դժբախտ տարիներ յաջորդեցին մինը միւսին. 1877 թուի աշունքին այն աստիճան յորդ և անընդհատ անձրևներ եկան ամեն տեղ, որ բոլորովին փոտեցրին և ոչնչացրին հունձքի արտերը, իսկ 1879 թուի ամբողջ տարին անցաւ մի չը տեսնված երաշտութիւնով, որ չորացրեց ամեն տեսակ բուսականութիւն:

Այս և այն գաւառներում սովի աւելի սաստկանալուն նպաստում է այն հանգամանքը, որ իւրաքանչիւր գաւառ արգելում է իր միջից ցորեան դուրս տանել հարևան գաւառը, կարծես, ամեն մէկը առանձին պետութիւն լինէր: Եւ կառավարութիւնը պէտք է գլխաւորապէս այդ բանի վրա ուշադրութիւն դարձնէ: Ֆէօդալական հին սիստեման, որի հետքերը տակաւին մնացել են Պարսկաստանում, առանձնացրել են գաւառները միմեանցից, և այժմ ամեն մի գաւառ աշխատում է, որ իր միջից որ և իցէ պաշարի արտահանութիւն չը լինի, որպէս զի թանգութիւնը իր մօտ չը սաստկանայ:

Մի քանի գաւառներում ժողովուրդը իր քաղցը յագեցնում է չոր մրգեղէններով, գլխաւորապէս քիշմիշով. ոչ սակաւ նպաստում են սովալուկներին կարտոֆիլը, ճակնդեղը և գէշարը: Բրինձը այս տարի նոյնքան սակաւ է, որքան ցորեանը: Հայթհայթների մօտ հաց չէ գտնվում, որովհետև հայթհայթները վախենում են բազարում հաց դուրս բերել մտածելով որ իսկոյն սովալուկները վրա կը թափվին և կը յափշտակեն: Հացը թխում են տներում և ծածուկ վաճառում են ծանօթներին միայն:

Աւելի սարսափելի դրութեան մէջ են Սալմաստ գաւառում Թուրքաց Հայաստանի Աղբակ գաւառից այնտեղ գաղթած հայերը: Այդ թշուառների թիւը հասնում է 300 ընտանիքի, որոնք կիսաերկ, աղքատ և կոդոպված, լեցրել են տեղային հայերի գիւղերը, և դրնից դուռ ընկած, մուրացկանութիւն են անում: Աղբակայ հայերը միանգամ ևս ռուս-թուրքական վերջին պատերազմի ժամանակ, չը կարողանալով համբերել քրդերի բարբարոսութիւններին, 500 ընտանիքով գաղթեցին Սալմաստ, բայց պատերազմը վերջանալուց յետոյ կրկին վերադարձան իրանց հայրենիքը: Քրդերը դարձեալ նրանց հանգստութիւն չը տուին, որ կարողանան ցանք անել, և իրանց համար պաշար պատրաստել: Շէյխ-Իբրահիմ անունով մոլեռանդ կրօնաւորը, հաւաքելով իր ձեռքի տակ քրդերի Հաքարի կոչված արիւնարբու ցեղը, սկսեց ասպատակել Աղբակից սկսեալ մինչև Վան գլխաւորապէս հայերի գիւղերայքը: Այդ արշաւանքը տեղի ունեցաւ 79 թուի աշունքին և տևեց մինչև նոյն տարվայ վերջին ամիսները, և իր ժամանակի հրատարակութիւնների մէջ բաւական աղմուկ բարձրացրուց: Վերջը պարզապէս յայտնվեցաւ, որ Շէյխի ասպատակութիւնները կատարվել էին տաճկաց կառավարութեան գաղտնի թելադրութեամբ, տեղային հայերին ոչնչացնելու նպատակով, թէև ինքը կառավարութիւնը առերես ցոյցեր էր անում, իբր թէ աշխատում է զսպել չարագործին: Այդ միջոցին Աղբակայ հայերը կրկին ստիպվեցան Տաճկաստանից գաղթել պարսից ռահմանակից Սալմաստ գաւառը:

Սալմաստում աղբակեցի գաղթականների վիճակը բոլորովին անտանելի է դարձել: Տեղային հայերը որքան էլ ցանկանան օգնել նրանց և պահպանել նրանց կեանքը սովամահ լինելուց, հազիւ թէ կարող են, որովհետև իրանք էլ աղքատ են և իրանք էլ ուտելու հաց չեն գտնում: Ցորենի մի բեռը (10 պուդ) արժէ այժմեան կուրսերով մօտ 50 ռուբլի. դա մի այնպիսի սարսափելի գին է, որ երբէք չէ տեսնվել Ատրպատականում, ուր ժողովուրդը սովոր էր գնել մի բեռ ցորեանը միշտ 3—4 ռուբլիով: Այս կողմերում մի գիւղացի ընտանիք ամբողջ տարվայ ընթացքում հազիւ 50 ռուբլի վաստակ ունի. այժմ այդ գումարով պիտի գնէ նա մի բեռ ցորեան միայն, որ նրա գերդաստանի մի երկու շաբաթվայ պաշարը կարող է լինել. բայց ինչով լցուցանէ նա իր միւս պէտքերը:

Տեղային հայերը մի կերպով կարողանում են ապրել. ինչ որ տուն ու տեղ ունեն, կայք ունեն, վաճառում են և տալիս են հացի: Բայց ինչով կարող է ապրել այստեղ եկած աղբակեցի գաղթականը, որոնց թիւը, որպէս վերևում յիշեցինք, 300 ընտանիքից աւել է: Այդ ողորմելիները փախել են Տաճկաստանից առանց իրանց հետ մի բան բերելու, բոլորովին աղքատացած և կողոպտված քրդերից, և կերակրվում են Սալմաստում մուրացկանութիւնով, որը մեծ դժուարութեամբ է յաջողվում նրանց:

Վանից վերջին օրերումս ստացված ռուսաց հիւպատոսի հեռագիրը հաղորդեց բուն Աղբակի մէջ մնացած հայերի սարսափելի դրութիւնը, ուր 150 հոգի սովից մեռած են գիւղերի փողոցների մէջ: Եւ Սալմաստ փախած աղբակեցի գաղթականները նոյն վիճակին կենթարկվին, եթէ նրանց անմիջապէս օգնութիւն չը հասնի, մի կողմից սովը, միւս կողմից սովից առաջացած տիֆը անխնայ կոտորում է նրանց: Մերկ, քաղցած և անօթեւան, այժմեան սաստիկ ցրտերի ժամանակ, նրանք պատսպարվելու տեղ անգամ չունեն, բնակվում են հայ գիւղացիների ախոռատներում նրանց անասունների հետ:

Եթէ ցանկութիւն չունենք, որ Աղբակայ նման, տաճկաց սահմանի վրա դրված, մի հայաբնակ գաւառ բոլորովին դատարկվի հայերից, պէտք է օգնել, և անյապաղ օգնել յիշեալ գաղթականներին,—և այդ թշուառների վրա ենք դարձնում, թէ Կ. Պօլսի սովելոց մասնաժողովի և թէ մեր ռուսաց հայերի դթութիւնը:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ՑԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

—

«Голосъ» լրագրի մէջ տպված է հետևեալ առաջնորդող յօդուածը:

Նախայցից ստացված հեռագիրը մեզ տեղեկացրեց, որ Չինաստանի և Նապօնիայի մէջ Լիու-Կիու կղզիների վերաբերութեամբ եղած վէճի առիթով չինական կառավարութիւնը կընդունի օտարի միջնորդութիւն: Այդ լուրը Ռուսաստանի ուշադրութեան արժանի է:

Օտար ազդեցութիւնը, որի միջոցով կամենում են դադարեցնել Չինաստանի և Նապօնիայի վէճը, Պեկինում խոր արմատներ է գցում: Ս. Պետերբուրգի չինական նախկին դեսպան Զօնխօուլի դատը, որը այդ դեսպանին մահուան պատժի ենթարկեց, նոյն օտար ազդեցութեան հետևանք է:

Պեկինի կառավարութիւնը վաղուց ցանկանում էր իր հաշիւները վերջացնել Նապօնիայի հետ, բայց մինչև այժմ չէր կարողանում վճռական քայլ անել, որովհետև դեռ չէ հաստատել իր հեղինակութիւնը Միջին-Ասիայի նոր նուաճած երկիրներում: Մի և նոյն ժամանակ նա չէ կարող անբաւականութիւն ունենալ Ռուսաստանի հետ Կուլջայի հարցի առիթով, մինչև իր հաշիւները Նապօնիայի հետ չը վերջացնի: Ցայտնի է, որ չինական կառավարութիւնը վճռեց բարեկամական յարաբերութիւններ հաստատել Ռուսաստանի հետ, ամրացնել այդ բարեկամութիւնը նոր դաշնագրով, որին նա մեծ նշանակութիւն էր տալիս, որովհետև այդ դաշնագրի վերաբերութեամբ հարկաւոր եղած բանակցութիւնների վարելը յանձնեց իր ամենանշանաւոր պաշտօնեաներից մէկին: Օտար ազդեցութիւնը երևի շատ մեծ էր, որ նա սարսեց բնութենից յամառ չինացիներին փոփոխել իրանց քաղաքական նախկին պրօգրամը: Բայց մենք տեսնում ենք, որ Պեկինի կառավարութիւնը փոխում է այդ պրօգրամը, մերժելով Վիվադիայում ստորագրված դաշնագիրը: Այժմ Չինաստանը կամենում է առաջ Նապօնիայի հետ համաձայնութիւն կայացնել:

Գործերի այսպիսի դրութիւնը պէտք է ըստիպէ մեզ նախազգուշանալ: Մենք պէտք է աշխատենք ապրել նապօնական կառավարութեան վրա, որ կարողանանք ընդդիմանալ օտար այն ազդեցութեանը, որ տիրապետում է Պեկինի մէջ: Մի քանի նշաններից երևում է, որ նապօնական կառավարութիւնը ցանկանում է բարեկամ լինել Ռուսաստանի հետ: Նապօնիան Ռուսաստանի բարեկամութիւնը աւելի լաւ կը համարի, քան թէ Չինաստանի տուած օգուտները, որովհետև այդ օգուտների ամենամեծը այնուամենայնիւ սահման կը դնի Նապօնիայի ձգտումներին Մեծ-Ովկիանոսի մէջ, մինչդեռ Ռուսաստանի հետ կապած դաշնակցութիւնը կօգնի նրան իրագործել իր թշնամական դիտաւորութիւնները Չինաստանի վերաբերութեամբ:

Բանի որ գործերը այս դրութեան մէջ են, Ռուսաստանը սոսկալի արհեստքում պէտք է անպատճառ ունենայ մի այնպիսի քաղաքական հաւատարմատար, որ լաւ ծանօթ լինի չինական և նապօնական գործերի հետ:

Չինական կառավարութիւնը հրաժարվեց հաստատել Ռուսաստանի հետ կապած դաշնագիրը, բանի որ այդ դաշնագիրը ստորագրված էր իր դեսպանից, որ ընդարձակ հաւատարմագիր ունէր իր կառավարութենից: Այդ վարմունքը միջազգային նշանակութիւն ունի: Իսկապէս այդ գործը պէտք է քննվէր եւրօպական այն բոլոր պետութիւններից, որոնք դաշնագիրներ ունեն կապած Չինաստանի հետ: Եթէ չինական կառավարութիւնը արհամարհեց Ռուսաստանի հետ կապած դաշնագիրը, նոյնը նա կարող է անել և միւս պետութիւնների հետ:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 20 մարտի: «Правит. Вѣстн.» հաղորդում է մի բիւլետեն Կայսրուհու առողջութեան մասին մարտի 12-ից մինչև 18-ը: Կայսրուհու առողջութեան վատանալը անցեալ շաբաթվայ ընթացքում շարունակվում էր: Սրտի բաբախումը հիւանդութեան ծանր նշաններից մէկն էր: Հիւանդութեան նախկին նշաններին աւելացել են քնելու ցանկութիւնը և ոյժերի թուլանալը:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 20 մարտի: «Русскій Инвалидъ» լրագիրը հաղորդում է, որ 1877 թուականի Զէյնի և Դաղեստանի ապստամբութիւնը նուաճելու համար Թագաւոր Կայսրը շնորհում է Ապշերոնի գունդի առաջին բատալիոնին Գէորգեան արծաթեայ փող, նոյն գունդի 5,6,7 բատալիոններին գլխի զարդեր, նոյն գունդի 3-դ բատալիոնին Գէորգեան դրօշակ, Սամուրեան գունդի 2-դ բատալիոնին Գէորգեան դրօշակ: Կովկասեան զօրքերի Գլխաւոր Հրամանատարի կարգադրութեան տակ եղած գնդապետ Պետրուսեվիչին զիներալ-մայորի աստիճան է շնորհված և նա նշանակված է Անդրկասպեան զինուորական բաժնի գլխաւոր, զիներալ-մայոր Լոմակինի տեղ, որ 5 ամսով արձակված է արտասահման բժշկվելու համար:

ԼՕՆԴՈՆ, 20 մարտի (1 ապրիլի): Պարլամենտական ընտրութիւնները սկսվեցան:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՄԲՈՒՆԻ